

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Voorjaar 1996

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuin
Amerongen uitgevoerd
door

Tuin- en plantsoenaanleg

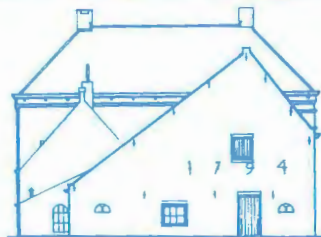
Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 0318-519039

Aanschuiven!

...voor ons Stallerij-menu.
Elke zondag vanaf
12.00 uur een voor- en
hoofdgerecht naar keuze
en koffie toe voor f 29,-.

Drostestraat 35, Amerongen
Tel. 0343 - 454055

HERBERG

DEN ROODEN LEEUW

De Stallerij

KASTEEL AMERONGENBULLETIN

13de jaargang

nr. 34

voorjaar 1996

INHOUD

Doelstelling en Donateurs	blz.	2
1920.....1995		4
Tuinbericht!		6
Uit de oude krant geknipt		7
'Tussen natuur en palet'		10
Agenda van de Huisconcerten		23
Van het Concertpodium		24
> met als bijlage de concertagenda '96/'97 <		
De Monumentenwacht, een persoonlijk verhaal		27
De Ophaalbrug		32
In memoriam		34
Evenementenagenda		35
Colofon		

* * *

DOELSTELLING

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te zijn bij het verwezenlijken van de doelstellingen van de in Amerongen gevestigde 'Stichting Kasteel Amerongen' door:

- het verzamelen van fondsen uit donaties en schenkingen ten behoeve van restauratie en onderhoud van het Kasteel Amerongen met bijgebouwen, tuinen, inventaris, archief en verdere aanbehoren;
- aankoop van voorwerpen welke een verantwoorde aanvulling betekenen op de aanwezige inventaris en archieven;
- het organiseren van muziekuitsvoeringen, excursies, voordrachten, etc., waarvan de opbrengsten ook een steunpunt vormen;
- het verrichten van onderzoek en het uitgeven van publicaties over het kasteel en zijn vroegere bewoners, een en ander in overeenstemming met de wensen van - en in overleg met - het Dagelijks Bestuur van de Stichting Kasteel Amerongen en in het algemeen het bevorderen van alle activiteiten in het belang van de instandhouding en openstelling van het kasteel als museum;
- het coördineren en motiveren van vrijwillige helpers.

De Stichting is door de fiscus gerangschikt als instelling in de zin van artikel 24 I der Successiewet 1956.

Kasteel Amerongen is één van de weinige opengestelde kastelen in Nederland, waarvan de inventaris, na het vertrek van de laatste particuliere eigenaren, volledig intact is gebleven. Vrijwel nergens anders treft men een ambiance aan, welke zo de aristocratische sfeer van vroegere tijden weerspiegelt als op Kasteel Amerongen.

De oudste meubels dateren van vóór de brand van 1673 en zijn later door de verschillende bewoners aangevuld tot de collectie die nu aanwezig is, waarin begrepen de fraaie historische muziekinstrumenten.

De collectie is nooit versnipperd omdat zij lange tijd volgens het Engelse erfrecht (naar de nationaliteit van de meeste bewoners) op de oudste zoon vererfde.

Die eeuwenlange aanwezigheid van de meubels in hetzelfde huis en vaak op dezelfde plaats is een unicum in Nederland en maakt het voor de Stichting-eigenaresse de moeite waard

om die lijn voort te zetten en het vele achterstallige onderhoud door restauratie op te heffen.

Aan de kap en buitenmuren van dit zo imponerende 17de eeuwse huis, is de restauratie voltooid, evenals die aan de bijgebouwen. De restauratie aan schilderijen en meubilair en de zo markante ophaalbrug vindt zijn voortgang.

Van subsidies en entreegelden alleen is het niet mogelijk de exploitatie en de restauratie te bekostigen. Het is daarom verheugend dat zich telkens nieuwe donateurs melden en dat er bovendien óók schenkingen worden gedaan.

DONATEURS:

Zij genieten, op vertoon van hun geldige kaart, vrij toegang tot het Kasteel Amerongen, de tuinen en het park gedurende de openingsuren.

de donateurskaart is persoonlijk

Donateurs betalen (min.) f 25,- p.p. per kalenderjaar;
Donateurs-voor-het-leven minimaal f 250,- per persoon.

Postbank rekening 6163, t.n.v. penningmeester van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

* * *

Tot de bijgebouwen van Kasteel Amerongen behoren o.a.

- * de Oranjerie, waarin de Winkel en de V.V.V. zijn ondergebracht en waarin 's winters de kuitplanten onderdak krijgen;
- * de Paardenstallen, met de theeschenkerij;
- * het Koetshuis, een geschikte ruimte voor receptie, lezing, vergadering, congres of feest.

Voor gebruik van het Koetshuis uw schriftelijk verzoek aan Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen, t.a.v. mevrouw H.T.M. Bruins Slot - de Jong, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen.

Vooraf graag telefonisch overleg met betrekking tot de agenda:
Kasteel Amerongen 0343 - 45 42 12
(op werkdagen van 10.00 - 14.00 uur).

* * *

1920 1995

Vanaf de bovenbrug over het voorplein kijkend denk je onwillekeurig terug aan de passage uit het dagboek van Elisabeth gravin van Aldenburg Bentinck over het vertrek van keizer Wilhelm II naar Doorn op 15 mei 1920: "langzaam zette de grote grijze auto zich in beweging en reed geruisloos over het slotplein.....en langzaam onttrok zich de wagen aan onze blik".

Je ziet het tafereel voor je op die zonnige mei-dag waarmee een bijzondere periode van anderhalf jaar uit de geschiedenis van Kasteel Amerongen werd afgesloten en het is dus niet zo vreemd dat driekwart eeuw later daaraan zowel in Doorn als in Amerongen aandacht is besteed.

Huis Doorn met de tentoonstelling "Een tweede Frederik de Grote, maar dan anders.....", geopend op 15 mei 1995 door Christian Sigismund Prinz von Preuzen.

Kasteel Amerongen met een tentoonstelling onder de titel "Een keizerlijke asielzoeker", eveneens geopend op 15 mei 1995 door de heer dr. W.V.G.C.J.H. von Ilsemann, na de uitvoering van een concert op de bovengalerij van het kasteel.

Deze gezamenlijke herdenking heeft bovendien tot nauwere contacten over en weer geleid en de Amerongse medewerkers bezochten op 12 mei j.l. Doorn voor een voorbezigting van de tentoonstelling en een concert in de Maartenskerk, gevolgd door een tegenbezoek van de collega's uit Doorn op 23 juni 1995.

De commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht Jhr. drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland was bij beide openingen aanwezig en was ook in oktober weer op het kasteel, toen op 11 oktober het fotoboek "Utrecht, historisch hart van Nederland" aan hem werd aangeboden en twee weken later op 25 oktober weer, om het boek "Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht" in ontvangst te nemen.

Was de herdenking in mei één van de hoogtepunten van de gebeurtenissen in 1995, een "dieptepunt" was de wateroverlast eind januari / begin februari, toen voor de tweede keer in ruim een jaar tijd het water over de kade rond het kasteel stroomde en opnieuw souterrain, Koetshuis en tuin onder water kwamen te staan.

Overigens leidde dit wel tot besprekingen met de provincie over verhoging van de kade rond het kasteel Amerongen

(die inmiddels provisorisch werd hersteld), zodat deze wateroverlast, die toch ook grote financiële consequenties heeft, hopelijk tot het verleden gaat behoren.

Op zaterdag 7 oktober was er weer de jaarlijkse donateursdag met een wat kleinere belangstelling dan andere jaren. De in 1994 erbij ingeschoten wandeling naar de Bovenpolder ging nu - al dreigde deze ook nu weer in het water te vallen - toch door en de niet-wandelaars bleven in het Koetshuis voor een video-presentatie.

Wandelaars en niet-wandelaars namen daarna een kijkje op de Bovengalerij bij de maquette-tentoonstelling, waar de maquette-bouwer van ons kasteel, de heer P.van den Hoek een toelichting gaf.

Het Koetshuis - met nieuw meubilair - was ook de locatie voor de medewerkersavond (door het hoge water uitgesteld van 9 februari naar 16 maart '95), de Antiekbeurs in september, de Kerstmarkt in november en natuurlijk ook weer voor een stukje van het 'Berenfestival', begin juni.

Bestuurlijk werd de opvolging van mevrouw H.F. Rotgans opgelost door de benoeming van de heer J.van Manen te Amerongen, reeds actief in het medewerkers-legioen als penningmeester van de muziek-commissie.

Voor de P.R. werd een groepje gevormd waarin een vertegenwoordiger van iedere werkgroep zitting heeft.

Om nog even in de "personele" sfeer te blijven: het vertrouwde gezicht van Nans, mevrouw A.Eijffius-Muller - jarenlang de scepter zwaaiend bij de administratie - ging met pensioen en werd opgevolgd door het op ander terrein reeds bekende gezicht van Agnes M. van Heijst.

Een wandeling met grote stappen door 1995 want er gebeurde natuurlijk meer, want begonnen met het verleden, het heden vraagt aandacht voor allerlei zaken die het afgelopen jaar regelmatig onderwerp van gesprek waren en die door bestuur en werkgroepen van de Vriendenkring met belangstelling worden gevolgd. Onderwerpen o.a. betrekking hebbend op:

- een vervolg van de restauratie
- de plaats van de te bouwen kapschuur
- de aanleg van de nieuwe brug in de tuin
- de verharding van de oprijlaan
- en natuurlijk de reeds genoemde dijkverzwaring rond het kasteel

Het zijn activiteiten waarvan wordt gehoopt dat er, in 1996, een begin mee kan worden gemaakt.

De secretaris,
J.D. van de Nadort

* * *

TUINBERICHT!

Heerlijk; het tuinseizoen is begonnen en de vrijwilligers die werken in de tuinen van Kasteel Amerongen, proberen ook dit seizoen alles weer optimaal te laten groeien 'en bloeien'.

De club bestaat nu ruim 10 jaar (binnenkort 12½ jaar!) en sindsdien is er enorm veel werk verzet. Ieder jaar wordt er wel weer iets vernieuwd of toegevoegd. Zo zal dit voorjaar de nieuwe pluktuin gerealiseerd worden. Er komt een besproeiingsinstallatie en volgens plan zullen de vrijwilligers, tuinkabouters genoemd, het nieuwe deel beplanten.

Deze pluktuin is vooral bedoeld om snijbloemen te kweken, die dan gebruikt worden om het kasteelinterieur te verlevendigen met bouquets.

Onze taak bestaat verder uit het onderhouden en beplanten van vier lange borders; het oppotten van altijd aanwezige jonge planten voor de verkoop in het Winkeltje; een deel van de rozenaanplant te verzorgen; in de herfst alle blad onder de rhododendrons te harken, etc., etc. 't Is enig werk en we zijn een enthousiaste groep met één doel: de tuinen, die toch een wezenlijk onderdeel van 'ons' kasteel zijn, instand te houden en te verfraaien.

We doen dit uiteraard niet alleen.

De Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen (P.H.B.) heeft een groot aandeel in het onderhoud, evenals het tuinbedrijf van Ginkel.

Iedere maandagmiddag van half twee tot half vier tui- nieren we en na het werk is er thee bij één van de leden thuis, wat een gezellige afsluiting is van weer een tuin- middag samen al schoffelend, knippend, spittend of harkend te hebben doorgebracht.

Er is echter een klein probleem zoals vaker bij vrij-

willigersorganisaties. We zijn met té weinig en zouden heel graag wat nieuwe mensen in onze groep hebben.

Om dit extra aandacht te geven, hebben we het volgende bedacht.

Maandag 29 april houden we open huis; open tuin dus eigenlijk. Er wordt gewoon gewerkt, maar er zal iemand aanwezig zijn om eventuele vragen te beantwoorden. U kunt dan rustig rondwandelen en zien dat er veel vrijwilligers nodig zijn om alles goed te kunnen onderhouden.

U begrijpt het doel van dit alles. Met open armen zullen nieuwe tuinvrijwilligers worden verwelkomd. En wat zijn nu helemaal twee uurtjes per week om een onderdeel van Kasteel Amerongen in stand te houden?

Ziet U onze tuin, houdt U van buiten werken, dan hopen we dat U zich in groten getale zult aanmelden.

Tot ziens op 29 april van half 2 - half 4 in de tuin.

De tuinkabouters
van Kasteel Amerongen.

* * *

UIT DE 'OUDE KRANT' GEKNIPT

Stel: het is Augustus 1885. De krant werd U zojuist aangereikt; 'De Amerongsche Courant', wel te verstaan. Vluchtig dwalen Uw ogen over de verschillende artikelen totdat, plotseling, Uw aandacht getrokken wordt. Nieuws-gierig geworden zet U zich tot lezen:

*   Andere tijden, andere zeden.   *

Bij gelegenheid van het huwelijk van den prins van Battenburg met de dochter van Koningin Victoria, schrijft het „Vad.", werd ook een feest gegeven aan het hofdienstpersioneel, dat zelfs gedeeltelijk werd bijgewoond door het Vorstelijk bruidspaar, waaruit men kan zien, dat de hoogere kringen dat personeel evenzeer trachten te vriend te houden, als de bezoekers van publieke plaatsen en koffiehuisen dit doen met het geven van fooitjes aan ober- en ander soort kellners, enz. Ten allen tijde zullen aan die soort betrekkingen de lasten wel evenredig zijn geweest met de lusten, maar zeker is het, dat die lasten vroeger heel wat meer beteekenden dan

tegenwoordig. Ziehier bijvoorbeeld een uittreksel uit het reglement voor het dienstpersoneel aan ons Stadhouderlijk Hof in de XVIIde eeuw.

"Vóór de Stadhouder opstaat, moeten zijn kleeren geschuierd en ordelijk op de tafel gelegd worden; de schoenen en laarzen gepoetst en onder de bank gezet; versch water en een schoone handdoek in gereedheid zijn. Zijn Exellentie moet voorts netjes aangekleed worden, en alles wat hij aflegt, zorgvuldig opgeborgen."

"De spijzen bij ieder maal behooren in goede volgorde te worden opgedischt, zonder storten, en de schotels met een buiging afgenomen. Indien het gebeuren mocht, dat een der bedienden aan een of ander knabbelende, of vinger of mond aan de spijzen bracht, dan zal men hem heete of brandende spijzen doen eten, als geneesmiddel voor zijn gulzigheid."

"Een ieglijk is gehouden, om zoodra hij daartoe geroepen wordt, onder 't maken van een buiging nader te treden, en met heldere en hoorbare stem te danken. Indien hij daaronder stotteren of haperen mocht, ontvangt hij zes knippen voor den neus."

"Dient iemand aan tafel met vuile handen, dan zal hij hebben te doen, alsof hij ze wiesch, terwijl een ander er water over giet, en een derde ze met scherpe roeden afdroogt totdat ze bloeden; van

's gelijken, zoo iemand ongekamd verscheen, die zal duchtig geroskamd worden met een roskam, in den paardenstal."

"Het tafellaken moet met éenen worp worden gespreid: ieder bord moet een servet hebben, en de zoutvaatjes behoren dagelijks met versch zout te worden gevuld. De kaarsen moeten ter gepaster tijd worden binnengebracht, en gestadig gesnoten, steeds te beginnen met de plaats, waar de hoogste gast zit. Eindelijk moet het amelaken [ammelaken - Z.-N., lit. t. tafellaken (red.)] ordentlijk worden afgenomen, en zullen de knechts met een strijkadje vertrekken. Alles op straffe van zes knippen op den neus."

"Een elk, die zich in de tafelgesprekken ment, of grinnikt om wat er gezegd wordt, zal men doen buigen, totdat hij niet meer kan; en ieder, die overluid schatert, krijgt vier tikken op de vingers."

"Al wie een glas te vol schenkt, en het dan met zijn eigen mond leeger drinkt, ontvangt twintig zweepslagen."

"De bediende, die een vuil glas aanreikt, mag kiezen tusschen vier oorvegen of zes knippen voor den neus."

"Na den eten zal aan iederen gast met voegsamen eerbied een waschkom en een schoone handdoek worden aangeboden. Bij gebreke straf als boven."

"Daar het schandalig en onverdragelijk voor dienstboden is, dat ze lang tafelen, zoo wordt geboden, dat aan hen, die er meer dan een kwartier over zitten, het eten voor den neus zal worden weggenomen."

* Wat moeten, bij veel overtredingen, sommige neuzen * er niet raar hebben uitgezien!

< * >

Het nieuwsblad behelst nog meer interessante bijzonderheden. U besluit de 'Courant' op een ander tijdstip nog eens ter hand te nemen.

Gevonden, gelezen en verzameld door J.D.van de Nadort.

"TUSSEN NATUUR EN PALET"

De kunstzinnige liefhebberij van de
laatste kasteelvrouwe van Amerongen:
Elisabeth von Ilsemann -
gravin van Aldenburg Bentinck (1892-1971) (1)

Inleiding

Eeuwenlang golden tekenen en schilderen als "passende" of opvoedkundig verantwoorde bezigheden voor dames van "goede huize". Helaas is het artistieke resultaat veelal verloren gegaan of ondergesneeuwd in de belangstelling voor "grote meesters", maar desondanks zullen er in veel landhuizen en kastelen of in de boedels van oude geslachten nog bewijzen te vinden zijn van de kunstzinnige arbeid van vroegere familieleden. Zo getuigen in de collectie van Kasteel Amerongen een schilderskistje uit circa 1840 en een schetsboekje uit ongeveer dezelfde tijd van de hobby's van vroegere bewoners. Eén van de laatste bewoners van het Kasteel Amerongen was Elisabeth von Ilsemann - gravin van Aldenburg Bentinck. Van haar hand is een uitgebreid oeuvre bewaard gebleven dat wordt bewaard in een zeer kleine kring van particulieren. Daarbuiten is het nauwelijks bekend.

In de zomer van 1992 was op Kasteel Amerongen een tentoonstelling ingericht met het werk van Elisabeth. De expositie, die ter ere van haar honderdste geboortejaar werd gehouden, bood voor het eerst na ruim 55 jaar de mogelijkheid haar werk te leren kennen en ervan te genieten. Duidelijk werd dat het oeuvre een afspiegeling was van de persoon Elisabeth von Ilsemann-Bentinck en het leven dat zij leidde. Het is naar aanleiding van deze expositie dat werd besloten een kort artikel te wijden aan haar kunstzinnige bezigheden, zodat het werk grotere bekendheid krijgt.

De persoon Elisabeth von Ilsemann-Bentinck

Elisabeth Bentinck werd in 1892 geboren als enige dochter van Godard John George Carel Graaf van Aldenburg Bentinck (1857-1940) en Auguste W.L.A. Gravin van Bylandt (1861-1916).

Vrijwel heel haar leven bracht zij door op het in de 17de eeuw gebouwde Kasteel Amerongen. Na het overlijden van

haar moeder in 1916, werd Elisabeth Bentinck al op 24 -jarige leeftijd de kasteelvrouwe van Amerongen. Dit had tot gevolg dat zij tal van taken voor het dagelijks beheer van het Huis te vervullen kreeg, en dat zij gastvrouwe was bij ontvangsten. Een drukke periode brak aan toen de Eerste Wereldoorlog ten einde liep en de uit Duitsland gevluchte keizer Wilhelm II, keizerin Augusta Victoria en een deel van hun hofhouding op Huis Amerongen een toevluchtsoord vonden. Tot 1920 verbleven zij op Amerongen, terwijl in die tussentijd Huis Doorn gereed werd gemaakt als woning voor de ex-keizer. Voor Elisabeth, die, toen de keizer arriveerde, 26 jaar oud was, betekende de komst van het keizerlijk paar ook een romantische periode, want zij ontmoette toen haar toekomstige echtgenoot, de vleugeladjutant van de ex-keizer, Sigurd von Ilseman. In oktober 1920 trouwden zij. Op hun huwelijksreis gingen de schilderspullen mee, zoals blijkt uit de diverse aquarellen en gouaches die van de reis door Zwitserland bewaard zijn gebleven. Op de achterzijde van haar werk noteerde zij vrijwel altijd de plaats, het jaar en soms zelfs de dag waarop ze deze had gemaakt. Zo ook op haar huwelijksreis, zodat we bij wijze van spreken met haar mee kunnen reizen. Opvallend is dat ze vooral de natuur weergaf, maar nauwelijks gebouwen of mensen.

Na de wittebroodsweken vertrok Sigurd von Ilseman, als vertrouweling en raadsman van de ex-keizer, iedere dag van Kasteel Amerongen naar Huis Doorn. Elisabeth bracht haar dag ook volgens een vast schema door. Ze had haar schildersatelier tegenover het huis in het noordelijk paviljoen, naast de stallen, op de eerste verdieping aan de voorkant. Later kregen haar drie zoons in hetzelfde gebouw les van hun onderwijzeres. De kinderen herinneren zich haar dagindeling nog goed. Nadat haar man 's ochtends naar Doorn was vertrokken, begon ze met de huishoudelijke taken. Zo werd bijvoorbeeld iedere dag met de kok het menu besproken. Tijdens een groot deel van de ochtend en in het begin van de middag was ze meestal in haar atelier te vinden, of was ze buiten aan het schetsen en schilderen. In de middag ging ze altijd uit rijden. Daarnaast legde ze natuurlijk ook de nodige visites af, speelde ze met de kinderen, was ze verantwoordelijk voor hun opvoeding en vond ze nog tijd voor haar andere grote

hobby: dieren.

Periode tot 1920

Al op zeer jeugdige leeftijd begon Elisabeth met tekenen en schilderen. Ongetwijfeld kreeg ze al jong les, want er zijn nogal wat studies bewaard gebleven van naar het leven getekende stillevens, moeilijke geometrische vormen en ingewikkelde schaduwpartijen. Wie de lessen gaf, is onbekend. Mogelijk dat haar moeder, Auguste Gravin van Bylandt, die zelf ook graag tekende en schilderde, haar de eerste beginselen bijbracht. Er is een duidelijk verschil tussen de bijna academische studievoorbeelden die ze moest oefenen en de onderwerpen waarnaar vermoedelijk haar hart uitging. De eerste zijn meestal enigszins ongeïnspireerde, strakke studies waarin dikwijls de hand van de leermeester is te herkennen. Onderwerpen die ze waarschijnlijk zelf koos, zijn vaak minder perfect uitgevoerd, maar daarentegen veel levendiger.

Graag tekende Elisabeth naar voorbeelden op ansichtkaarten en in boeken. Zo gebruikte zij onder andere het boek Famous Paintings of the World (New York 1894). Van deze zwart/wit afbeeldingen copieerde zij in kleur de Russische Boerenbruiloft van A. Wierusz-Kowalski en Scotland Forever van Elizabeth Thompson.

Afbeeldingen van dieren waren voor haar favoriet. Ook hier dienden gedrukte afbeeldingen tot voorbeeld. Dit blijkt duidelijk uit een krijttekening van een paard met hond, waarvan het voorbeeld, een ansichtkaart, werd teruggevonden in haar kaartenverzameling. Later maakte zij een tekening van haar meisjeskamer met daarin een schildersezal, waarop, naar het lijkt, hetzelfde paardje staat afgebeeld. De tekening van haar kamer is een belangrijk werk, omdat het voor zover bekend de enige afbeelding is van die ruimte in het begin van de 20ste eeuw.

Wat betreft het gebruik van materialen kan worden opgemerkt dat ze tot circa 1920 veelal werkte met potlood, krijt, en olieverf.

Periode na 1920

Na haar huwelijk met Sigurd von Ilseman kreeg Elisabeth von Ilseman-Bentinck les van Johan Kuijpers (1894 - ?) uit Soest. Deze schilder had zijn opleiding gekregen aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Den Haag en

Elisabeth von Ilseman - Bentinck

maakte met name veel aquarellen en schilderijen van landschappen en het boerenleven. Hij portretteerde Elisabeth von Ilsemann-Bentinck in de jaren '30, gezeten op haar paard, met op de achtergrond Huis Amerongen. De invloed van Kuijpers is merkbaar in haar werk. Ze maakte in deze periode vrijwel alleen nog aquarellen en gouaches en haar voorkeur ging uit naar blauwe tinten. Zelf noemde ze dit dan ook haar "Blauwe periode". Mooie voorbeelden van in deze tinten geschilderde aquarellen en gouaches zijn: Kasteel Amerongen in de winter, Maanlandschap bij Amerongen, en Huis Doorn in de winter.

In vergelijking tot haar jeugdwerken, verbeterden compositie en kleurgebruik van het oeuvre na 1920. Dit blijkt heel duidelijk in één van de weinige interieurschilderingen die ze heeft gemaakt: de werkkamer van haar man Sigurd von Ilsemann. Qua compositie, maar zeker wat betreft de krachtige penseelstreek, de haast impressionistische toets en het kleurgebruik, behoort dit tot haar beste werken.

Bij voorkeur schilderde Elisabeth de natuur. In stemmige en rustige kleuren maakte zij talloze aquarellen en gouaches van het landschap en de tuinen rond Kasteel Amerongen. De uitbundige kleuren van bloeiende borders, herfsttinten, stemmige winterlandschappen, het prille voorjaar; alle kleuren en stemmingen van de wisselende seizoenen in de tuin van 'Amerongen' inspireerden Elisabeth von Ilsemann-Bentinck tot fraaie aquarellen en gouaches. Daar zij de natuur graag schilderde, was de omgeving van Amerongen een uitgelezen plek: de vlakke velden rond de uiterwaarden, de Utrechtse Heuvelrug, de zandgronden, plassen en heidevelden rond het Leersumse Veld, de Nederrijn en de bossen; alles vroeg erom door haar te worden vastgelegd.

Gebouwen schilderde zij nauwelijks, hoogstens vanuit de verte als onderdeel van het landschap. Een uitzondering hierop vormt de steenfabriek bij Eck en Wiel, maar ook hier lijkt de noodzakelijke verbondenheid tussen gebouw en rivier het belangrijkste te zijn.

Portretten van familie en kennissen maakte ze, voor zover we weten, nooit.

Inmiddels heeft het werk van Elisabeth von Ilsemann - Bentinck ook een documentaire waarde gekregen. Genoemd zijn

Eén van gravin Elisabeth's aquarellen.

al de interieurs van haar eigen meisjeskamer en de werkkamer van haar man. Maar opvallend is bijvoorbeeld ook de volheid van de tuin in vergelijking met de huidige situatie. Een aantal weergegeven plekjes is nu niet meer terug te vinden. Zo had Elisabeth een stukje tuin waarin ze zelf tuinierde, waar ze graag verbleef en waar ze ook schilderde. Interessant is een krachtig geschilderde gouache in paarse tinten van een houten afdak, waaronder de Duitse ex-keizer als lichaamsoefening hout zaagde. Dit houten bouwseltje, waar honderden bomen werden verzaagd, is inmiddels verdwenen en de gouache is het enige visuele bewijs van het bestaan ervan.

Historische waarde heeft een aquarel van een ophaalbrug die in de jaren '50 werd gesloopt. Een kleurige en fleurige aquarel laat de uitgebreide bloembollenvelden aan de rand van het dorp Amerongen zien. Het telen van bloembollen was na de Eerste Wereldoorlog door haar vader, graaf van Aldenburg Bentinck, als werkvoorzieningsproject in Amerongen geïntroduceerd, omdat de eens zo florierende tabaksteelt kwijnde.

Schilderen en dieren: twee grote hobby's

De vele levendige dierenportretten vertellen iets over Elisabeth von Ilseman-Bentinck's grote liefde voor dieren, waarvoor zij zich als actief lid van de dierenbescherming inzette. In en om het Huis Amerongen waren veel dieren, waaronder een aantal Ierse Setters die ze zelf fokte.

Berry, Berly, Pukkie, Mauke, Pieter, Uranus, Carina; het zijn slechts een paar namen van geliefde honden, paarden en poezen die door haar op levendige wijze werden vereeuwigd. Naast de vele landschappen vormden dieren dan ook het tweede belangrijke thema in haar werk. Al van kindsaf waren dieren een favoriet onderwerp, maar het is vooral in de latere werken dat zij de anatomie en de geaatsuitdrukking zeer goed wist te treffen.

Op latere leeftijd zette zij haar dierenliefde ook om in praktische daden. Beroemd werd ze in Nederland door de oprichting van een dierenasiel op één van haar bezittingen: "de Hazenberg". Zij richtte dit tehuis op voor de opvang van dieren die kort na de Tweede Wereldoorlog uit Nederlands-Indië kwamen en in quarantaine moesten. Naderhand werd het een opvangtehuis voor allerlei zwerfdieren en als

zodanig functioneert "de Hazenberg" nog steeds. Illustratief voor haar dierenliefde is ook dat tijdens de oorlogsjaren de paarden zelfs in het onderhuis van het kasteel mochten logeren om te voorkomen dat ze in beslag werden genomen!

Na het overlijden van haar man in 1952 nam Elisabeth slechts zelden haar penselen ter hand. Het lijkt alsof al haar energie opging in de opvang en de verzorging van dieren in het dierenasiel "de Hazenberg". Alleen haar huisdieren konden haar er soms toe verleiden weer iets op papier te zetten. Honden-, paarden- en poezenportretten, meestal in krijt, sloten Elisabeth's kunstzinnige carrière af.

Na deze korte beschouwing van het werk van Elisabeth von Ilseman-Bentinck, dringt zich de vraag op hoe haar werk zich verhoudt tot haar tijd en het werk van andere vrouwelijke kunstenaars. Het is de moeite waard hier verder op in te gaan.

Elisabeth von Ilseman-Bentinck gezien in de traditie van vrouwen in de kunstgeschiedenis

"Menige vrouw, die eenig gevoel, eenigen zin voor kunst bezit, weet aan dit gevoel niet beter werk te geven dan door te gaan schilderen. In vele gevallen is dit een gelukkig teeken des tijds, dat zoo vele vrouwen dit doen, en het zij verre van ons die neiging te willen tegenwerken. Intusschen, schilderen eischt niet alleen veel tijd, maar ook groote voorbereiding, en vele dames gaan maar aan het schilderen, als een andere aan het borduren; teekenen kennen en kunnen zij vaak niet, of althans onvolvoerd. En juist is teekenen wat zij ...allen moesten leeren." (2)

Hierboven wordt een vrij kritisch beeld geschetst van vrouwen die aan het eind van de 19de eeuw niets beter te doen hebben dan wat te broddelen in de marge van de kunst. Een opleiding, gevoel voor smaak en gevoel voor goede patronen ontbreekt hen. De schrijver vraagt zich later in zijn betoog vertwijfeld af waarom zij "peuteren aan onbruikbare antimacassars" en waarom zij "monsters van kusens en stoelzittingen" borduren, "terwijl de heerlijkste patronen voor de hand liggen". De kijk van de schrijver

op het smaakgevoel en de kunstzin van vrouwen is hier zeer beperkt. Hij gaat eraan voorbij dat in het verleden, maar ook in zijn eigen tijd, veel vrouwen zeer verdienstelijk tekenden en schilderden. Te denken valt aan kunstenaressen als Angelica Kauffmann (1741-1807), Elizabeth Vigée Lebrun (1755-1842), Rosa Bonheur (1822-1899), Berthe Morisot (1841-1895) etc. Het zou te ver voeren om hier een opsomming te geven van alle belangrijke kunstenaressen, maar de lijst namen zou nog aanzienlijk kunnen worden uitgebreid.

Het hierboven geciteerde stukje ontleent zijn waarde dan ook voornamelijk aan het feit dat het de algemene opinie uit de tijd waarin het geschreven werd, goed karakteriseert: er wordt voorbij gegaan aan de beroepsmatig werkende vrouwen, er wordt wel geconstateerd dat veel vrouwen zich als tijdspassing met handenarbeid bezig houden, maar tegelijkertijd blijkt uit het waardeoordeel dat dit bijna per definitie als ondermaats wordt beschouwd.

De afgelopen 20 jaar is het aantal publicaties over vrouwelijke kunstenaars explosief toegenomen. Veel vrouwen hebben daarmee hun rechtmatige plaats in de kunstgeschiedenis gekregen. Heel beknopt kan het volgende worden opgemerkt. Vóór de 18de eeuw was het aantal vrouwelijke kunstenaars zeer beperkt. Slechts enkelen wisten grote bekendheid te krijgen, waaronder een aantal Nederlandse: Judith Leyster (1609-1660), Anna Maria van Schurman (1607-1678), Maria van Oosterwyck (1630-1693) en Rachel Ruysch (1664-1750). Kenmerkend voor vrijwel al deze vrouwen, en dat zou tot ver in de 19de eeuw zo blijven, is dat allen ofwel dochters waren van kunstenaars, of zeer nauw gelieerd waren met mannelijke schilders.

Halverwege de 18de eeuw is het niet langer uitzonderlijk dat een vrouw als kunstenaar de kost verdient. Maar toch is er een belangrijke handicap waardoor vrouwen achterblijven bij hun mannelijke collega's: ze worden namelijk nog niet toegelaten tot de kunstacademies. Met name (naakt)studies van het menselijk lichaam waren taboe. Veel werk van vrouwelijke kunstenaars beperkte zich daarom tot stilleven en portretten. (3)

In 1973 stelde Linda Nochlin, hoogleraar kunstgeschiedenis aan Vassar College in de Verenigde Staten, zichzelf de vraag: "Why have there been no great women artists?"(4)

Het antwoord op deze vraag bestond enerzijds uit hetgeen hierboven al is geschreven, anderzijds stipuleerde zij een ander belangrijk gegeven, namelijk dat het sociale klimaat, de algemeen gevestigde regels voor vrouwen belemmerend werkten. De eisen en verwachtingen die aan vrouwen werden gesteld, lieten het niet toe zich compleet over te geven aan professionele kunst. Het is interessant dat Linda Nochlin hierbij gelijk de vraag stelt: waarom zijn er geen grote meesters voortgekomen uit de aristocratie, zowel mannelijk als vrouwelijk? Ook hier zou de tijd, die opgeëist werd door allerlei sociale functies en andere activiteiten, een nivellerend effect op de kunstproductie hebben gehad.

Hier staat tegenover dat de sociale bovenlaag, inclusief de dames, qua opvoeding een voorsprong hadden. Ze werden aangemoedigd zich te oefenen in kunst. Beeldende kunst, muziek en schrijven, maar ook het beheersen van vreemde talen, behoorde zeker vanaf de laat 18de eeuw bij een goede opvoeding. De nadruk lag op het "all-round" zijn en niet op het specialiseren van talent.

Het is interessant om aan de hand van dit algemene beeld het leven en werk van Elisabeth von Ilsemann - Bentinck opnieuw te bekijken. Tekenen en schilderen behoorden duidelijk bij haar opvoeding en het milieu waarin ze verkeerde. Dit blijkt uit een groot aantal tekeningen uit haar jeugd. Haar moeder tekende en schilderde, evenals haar nichtje Louise en in ieder geval één broer: graaf John. Dit laatste blijkt uit het dagboek van Elisabeth von Ilsemann, waarin ze op 27 januari 1919 schrijft over de verjaardag van de Duitse keizer: "John had een aquarel van de 'Hohenzollerns' geschilderd, ik een lampekap met valkejacht" (5). Uit het dagboek van haar man blijkt dat Elisabeth ook geleerd had muziek te maken. Tijdens het morgengebed dat dagelijks om 9 uur, tezamen met het personeel, op de grote galerij werd gebeden, bespeelde zij het orgel (6).

Voor de rest werd haar leven bepaald door een groot aantal bezigheden. De sociale verplichtingen moeten hierbij zeker niet worden onderschat. Zoals al eerder is opgemerkt, werd zij op zeer jonge leeftijd de gastvrouw op Kasteel Amerongen. Met het bezoek en het verblijf van de Duitse keizer, zijn echtgenote en zijn hofhouding, braken er natuur-

lijk drukke tijden aan. Maar ook nadat de keizer naar Huis Doorn was verhuisd, bracht het werk van haar man als vleugeladjutant van de keizer met zich mee dat de poorten van Kasteel Amerongen gastvrij open bleven staan voor tal van belangrijke gasten.

Het valt op dat Elisabeth zich niet beperkte tot het bestieren van het huishouden, maar soms ook daadwerkelijk en met grote krachtsinspanning op het landgoed meehielp. Zo kunnen we in de dagboeken van haar man lezen dat ze meehielp hout te zagen en hooi binnen te halen (7). Toen het water van de Nederrijn hoog steeg, werkte ze mee de kade te beschermen door palen in de grond te slaan. Dit ontlokte de keizer de opmerking: "Ik heb U bewonderd om de kracht waarmee U vandaag palen in de grond hebt geslagen; met zulke sterke armen heeft Uw toekomstige man niets in te brengen als het eens tot een discussie mocht komen!" (8). Behalve de dagelijkse zorg voor het huishouden, reed Elisabeth paard, tuinierde ze, speelde ze tennis en natuurlijk ging veel tijd op aan het schilderen. Later in haar leven zette zij zich ook nog, zoals eerder opgemerkt, met hart en ziel in voor de dierenbescherming, het fokken van honden en de oprichting van een dierenasiel. Wanneer bij al deze bezigheden nog de opvoeding van de kinderen wordt gevoegd, dan ontstaat het beeld van een vrouw die haar leven met grote toewijding aan een groot aantal bezigheden en sociale verplichtingen wijdde, en deze ook alle zo goed mogelijk probeerde te doen. Ze genoot van de natuur, haar dieren en het schilderen, kortom ze benutte alle mogelijkheden die haar opvoeding en sociale positie haar hadden gegeven. Het schilderen was daar één van.

Het is moeilijk het werk van Elisabeth von Ilseman - Bentinck met dat van bekende vrouwelijke tijdgenoten te vergelijken. Te denken valt bijvoorbeeld aan de "Amsterdamse Joffers". Deze groep van acht in Amsterdam levende en werkende dames uit de gegoede burgerij, vertoont op bepaalde punten overeenkomsten. Verschillen die toch al snel in het oog springen, zijn bijvoorbeeld dat de Amsterdamse Joffers zich hun hele leven aan de beeldende kunst wijdde, de meesten van hen de kunstacademie hadden bezocht en allen, op twee na, vrijgezel bleven. Zij exposeerden veel en hadden contacten met andere beeldend kunstenaars in hun tijd. (9)

Elisabeth von Ilsemann-Bentinck had daarentegen veel bezigheden naast het schilderen, bezocht nooit de kunstacademie, exposeerde slechts twee keer - en dan nog alleen om de opbrengst aan de dierenbescherming te kunnen schenken - en had voor zover bekend geen contacten met andere beeldend kunstenaars, uitgezonderd haar leraar. Enigszins vergelijkbaar is wel de kunstopvatting van zowel de Amsterdamse Joffers als van Elisabeth von Ilsemann-Bentinck. Allen waren wars van veranderingen en hielden zich bezig met het ambachtelijke van de kunst. Ze stonden los van allerlei kunststromingen die elkaar in die tijd snel opvolgden. Of, zoals één van de Joffers, Jacoba Şurie, zei: "Er zijn ontzettende veranderingen in de kunst geweest, maar ons groepje bleef zichzelf in zijn werk. Natuurlijk hebben wij de ontwikkeling van de schilderkunst gevolgd, maar het heeft ons niet veranderd" (10).

Hetzelfde geldt voor Elisabeth von Ilsemann-Bentinck: ze schilderde in de traditie van de 19de eeuw, en puur voor haar plezier. Het ging haar niet om "de idee", of om kunst te maken met een grote "K". Ze schilderde met veel aandacht en liefde haar omgeving en deed dit, dankzij de lessen die zij kreeg en haar eigen gevoel voor kleur en compositie, heel verdienstelijk. Hierin ligt ook de kracht van haar werk, dat zozeer haar persoonlijke voorkeuren uitdrukt en zich onafhankelijk van opdrachtgevers kon ontwikkelen.

Ongetwijfeld wordt de stelling van Linda Nochlin, dat sociale omstandigheden repressief kunnen werken op de ontwikkeling van één specialisatie, ten gunste van de kennis en vaardigheden op meer gebieden, bevestigd. Aan de andere kant maakt dit het bestuderen van juist die kunstvorm interessant. De meerwaarde van het werk ligt verscholen in de persoon en het leven dat zij leidde. Ik hoop dat in de toekomst meer werk boven water zal komen dat wellicht tot nu toe als amateuristisch terzijde is geschoven. In het kader van uitgebreider onderzoek naar het leven, het werk en het functioneren van vroegere bewoners van landhuizen en kastelen, evenals elites in meer stedelijke omgeving, behoort de kunstzinnige productie tot de meest tastbare overblijfselen van het sociale leven en de opvoeding van deze groep. Goed, beter, best zijn kwalificaties die daarbij niet noodzakelijk gelden.

Noten

1. Veel mondelinge informatie over Elisabeth von Ilsemann-Bentinck werd verstrekt door haar kinderen en kleinkinderen. Voor hun vriendelijke medewerking wil ik graag bedanken: de familie W. von Ilsemann, de familie S.C. Bentinck, de familie R. von Ilsemann en de familie A. Stamatiou- von Ilsemann.
Het onderzoek naar het leven en werk van Elisabeth von Ilsemann-Bentinck werd samen met de heer A.W.A. van der Goes verricht.
2. C. Vosmaer in: De kunst in het daaglijksch leven. Vrij naar het Engelsch van Lewis Foreman Day, 's-Gravenhage 1884.
3. Zie voor meer algemene informatie over vrouwelijke kunstenaars oa. A. Sutherland Harris & L. Nochlin, Women Artists, 1550-1950, New York 1978; T.B. Hess & E.C. Baker ed. Art and Sexual Politics, New York 1973 en H. Munsterberg, A History of women artists, New York 1975.
4. Onder deze titel verscheen een essay van Nochlin's hand in Hess & Baker op.cit. pp.1-39.
5. S. von Ilsemann, Der Kaiser in Nederland. Aantekeningen van de laatste vleugeladjutant van Keizer Wilhelm II uit Amerongen en Doorn 1918-1923, Baarn 1968, p. 86
6. S. von Ilsemann, op.cit., p. 55.
7. ibid., p. 115, 105.
8. ibid., p. 133
9. Zie voor meer informatie over de Amsterdamse Joffers: A. Venema, De Amsterdamse Joffers, Baarn 1977
10. Venema, op.cit., p. 116

*

* *

HUISCONCERTEN KASTEEL AMERONGEN

- 27/4 '96** Het virtuoze en tot ver in het buitenland furore makende pianoduo **Leo v Doeselaar & Wyneke Jordans** speelt - op onze Erard vleugel - muziek van Chabrier, Satie, Debussy en Franck onder de titel 'Fin de Siècle'.
- 18/5 '96** Een bijzonder concert, uitgevoerd door een al even bijzonder kwintet. Het **Renoir Ensemble** (fluit, strijkers en harp) vertolkt het prachtige Impromptu van Fauré, het harpkwintet van Pierné en, mogelijk een wereldpremière, een nieuw werk van Marius Flothuis.
- 1/6 '96** Het vermaarde **Schönberg Kwartet** met strijkkwartetten van Schumann, Sjostakovitsj en, uiteraard, Schönberg.
- Huisconcerten op zaterdag, aanvang 20.15 uur.

Extra concerten

- 16/6 '96** **Koffieconcert** op zondag, aanvang 12.00 uur, door hoofdvakstudenten van 't Utrechts Conservatorium.
- 29/6 '96** **Jazz at the Castle**. Vanaf 21.00 uur - in en om het Koets-huis zijn verscheidene jazzstijlen te beluisteren.
- 31/8 '96** **Daniël Masterclass**. Met geselecteerde leerlingen van het Daniël Strijkkwartet. Aanvang 20.15 uur.
- Programma's onder voorbehoud.

Kaartverkoop

- Losse kaarten: **Huisconcerten** f 20,- (f 17,50* donateurs, 65⁺, CJP)
Daniël Masterclass f 10,-*
Koffieconcert f 15,- (f 12,50* donateurs, 65⁺, CJP, en f 7,50 voor kinderen)
- kop koffie is bij de prijs inbegrepen.
 Kaarten bij: VVV, Drotestraat 20, 3958 BK Amerongen
 en aan de zaal, indien niet uitverkocht.

Abonnementen: 3 huisconcerten in 1996 f 52,50.

Reservering : Reserveren van losse kaarten en abonnementen bij
 VVV Amerongen (0343 - 452020) en bij
 J. van Manen (0343 - 456951).

* op vertoon van een geldig bewijs

* * *

VAN HET CONCERTPODIUM

Doorgaans hadden deze stukjes het karakter van een terug- of vooruitblik, soms belichtten ze een specifiek onderwerp en de laatste keer heb ik U deelgenoot gemaakt van emoties binnen de Muziek Commissie. Je zou zeggen ieder zal wel wat van zijn of haar gading kunnen vinden. Ik hoop het maar. Voor deze keer had ik gedacht iets over een specifiek onderwerp te schrijven, namelijk over muziekuivoeringen op Amerongen waar op een of andere wijze jeugd bij betrokken is. Maar nu, achter (of voor?) het toetsenbord gezeten, kan ik het niet laten toch eerst iets te zeggen over het seizoen '96 -'97.

Zoals U elders in dit nummer kunt constateren zijn de contracten met de musici rond. We zien uit naar het optreden van, om maar een greep te doen, Rian de Waal, de familie Ferschtman (Dimitri Ferschtman en Mila Baslawskaya traden enige jaren geleden als pianoduo al eens met veel succes in Amerongen op) en, ook een oude bekende, Willem Brons. Kortom, we zijn tevreden over het muziekaanbod. Zeer tevreden mag ik wel zeggen. We hopen, en vertrouwen er tegelijkertijd op, dat U die mening ook bent toegedaan en in groten getale kasteelwaarts komt om de proef op de som te nemen.

En zeg het vooral ook aan niet-donateurs! Want U weet het, de muziek op Amerongen dient een tweeledig doel. Allereerst de muziek genieten, maar zodra de laatste klanken zijn weggestorven denken we toch ook weer aan het voortbestaan van het Kasteel.

Muziek en Jeugd. We doen er iets aan in twee opzichten. In de passieve sfeer, dus door jeugd naar muziek te laten luisteren. Maar ook in actieve zin, door het Kasteel als muziekpodium ter beschikking te stellen, zodat jonge musici de gelegenheid krijgen podiumervaring op te doen.

Allereerst organiseren we jaarlijks een kinderconcert. Echt voor de kleintjes, zo van zes tot twaalf jaar. Het blijkt overigens dat de begeleidende ouderen zich daarbij allerminst vervelen. Met de kinderconcerten beogen we natuurlijk de belangstelling voor muziek bij de kinderen te voeden. Maar misschien kweken we tegelijkertijd een paar donateurtjes in de dop. Zou mooi zijn.

De toegangsprijs voor kinderconcerten wordt bijzonder laag gehouden (althans voor de kinderen, de begeleiders betalen

Kasteel Amerongen Huisconcerten 1996 - 1997

- 21 sept. '96 De bekende fluitiste **Abble de Quant** geeft, aan de piano begeleid door **Ellsabeth van Malde**, een concert met muziek van ondermeer Schubert, Hue, Pistou en Loevendie.
- 5 okt. '96 Een Schubert-avond door **Willem Brons**, nestor der Nederlandse pianisten. Sonates opus 958, 959 en 960.
- 26 okt. '96 **Het Ferschtman Trio**, een Russische familie. **Dmitri Ferschtman**, cello, **Liza Ferschtman**, viool, en **Mila Baslawskaja**, piano, spelen werken van Haydn, Schumann en Beethoven.
- 3 mei '97 **Rlan de Waal** geeft een gevarieerd Chopin pianorecital met nocturnes, walsen, polonaises, mazurka's en de Barcarolle opus 60.
- 24 mei '97 Een bijzonder concert, waarin **Regina Albrink**, piano, **Theodora Geraets**, viool, en **Pleter Gouderjaan**, hoorn, muziek uitvoeren van Danzi en Brahms.
- 7 juni '97 Slotconcert door het van de internationale muziekpodia bekende **Orlando Kwartet** met een Beethoven programma.
Huisconcerten op zaterdag, aanvang 20.15 uur

Extra concerten

- 31 aug. '96 **Daniël Masterclass**. Geselecteerde leerlingen van het Daniël Strijkkwartet voeren een nog nader bekend te maken programma uit (aanvang 20.15 uur).
- 2 nov. '96 **Kinderconcert 'Het verdwenen toverlied'**. Een spannend muzikaal sprookje voor kinderen van 6 - 12 jaar (aanvang 19.30 uur).
- 15 juni '97 **Koffieconcert** (zondagochtend; aanvang 12.00 uur) hoofdvakstudenten van het Utrechts Conservatorium spelen werken van o.a. Monteverdi, Schumann en Bruch.
- 28 juni '97 **Jazz at the Castle**. Vanaf ongeveer 21.00 uur zijn in en om het Koetshuis verscheidene jazzstijlen te beluisteren.
Programma's onder voorbehoud

Kaartverkoop

Losse kaarten Huisconcerten f20,- (f17,50* voor donateurs, 65+, CJP); Daniël Masterclass f10,-; Kinderconcert f5,- (volwassenen f10,-), inclusief consumtie; Koffieconcert f15,- (f12,50* voor donateurs, 65+, CJP, f7,50 voor kinderen). Kaarten verkrijgbaar bij: VVV, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen en aan de zaal, indien niet uitverkocht.

Abonnementen 3 huisconcerten in 1996 f 52,50.

Reservering Reserveren van losse kaarten en abonnementen bij VVV Amerongen (0343-452020) en bij J. van Manen (0343-456951).

* op vertoon van een geldig bewijs

Kasteel Amerongen

Huisconcerten

Bestelformulier 1996 - 1997

Hierbij bestelt ondergetekende:

Naam :
 Adres :
 Postcode :
 Telefoon :

abonnementen

o	abonnementen voor 6 concerten à f 105,-	f
o	abonnementen voor 3 concerten in 1996 à f 52,50	f
o	abonnementen voor 3 concerten in 1997 à f 52,50	f

losse kaarten

o	Abbie de Quant, 21 september 1996	f
o	Willem Brons, 5 oktober 1996	f
o	Ferschtman Trio, 26 oktober 1996	f
o	Rian de Waal, 3 mei 1997	f
o	Regina Albrink, 24 mei 1997	f
o	Orlando Kwartet, 7 juni 1997	f
o	Daniël Masterclass, 31 augustus 1996	f
o	Kinderconcert, 2 november 1996	f
o	Koffieconcert, 15 juni 1997	f
<i>totaal</i>		f

Huisconcerten f20,- (f17,50* voor donateurs, 65+, CJP);
Daniël Masterclass f10,- ;
Kinderconcert f5,- (volwassenen f10,-), inclusief consumptie;
Koffieconcert f15,- (f12,50* voor donateurs, 65+, CJP, f7,50 voor kinderen).
 * op vertoon van geldig bewijs.

Het verschuldigde bedrag is overgemaakt op rekeningnummer 94 16 74 525 van de SNS Bank te Amerongen of giro nummer 10049 tnv de Muziek Commissie, Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

handtekening:

Dit bestelformulier opsturen aan:
 J. van Manen, Kon. Wilhelminaweg 50 b, 3958 CP Amerongen.
 De kaarten worden u toegestuurd nadat het bestelformulier en het verschuldigde bedrag zijn ontvangen.

iets meer) omdat we het ouders mogelijk willen maken met een groepje kinderen te komen, bijvoorbeeld als er een verjaardag te vieren is. Veelal wordt het kinderconcert gegoten in de vorm van een spannend muzikaal verhaal. Samen met de sfeer op het Kasteel, die toch ook herinnert aan spannende ridderverhalen, maakt dat op veel kinderen een onuitwisbare indruk. We merken dat er meer belangstelling komt voor kinderconcerten in den lande. Het impresariaat via hetwelk we de meeste van onze musici contracteren, heeft jaarlijks een groter aanbod van kinderconcerten. En het is opvallend dat ook gerenommeerde musici zich tot dit genre aangetrokken voelen..

Dan is er sinds een aantal jaren het Koffieconcert. We kregen destijds van het Conservatorium Utrecht de vraag of het niet mogelijk was om het Kasteel te laten fungeren als muziekpodium voor conservatoriumstudenten. Wij vonden dat een heel goed idee en zo is het koffieconcert in het muziekprogramma van Amerongen gekomen. We reserveren dat concert, zoals gezegd, speciaal voor bijna afgestudeerde hoofdvakstudenten van het conservatorium. En we stellen geen specifieke eisen aan het muziekgenre dat wordt gespeeld, want die concerten mogen van ons best een wat experimenteel karakter hebben. We laten daarin het conservatorium een grote mate van vrijheid.

Zo kon het in de maand juni van 1994 gebeuren dat er een saxofoonkwartet optrad. Een openbaring, mag ik wel zeggen. U denkt misschien dat er muziek gemaakt werd met een populair tintje. Geenszins! Het was klassiek repertoire, speciaal voor saxofoon geschreven, door de Franse componist Jean Baptiste Singelée (1812-1875).

De belangstelling voor de koffieconcerten is niet zo groot. Dat spijt ons wel, maar het is gezien de 'formule' misschien onvermijdelijk. De laatste jaren is het mogelijk om het koffieconcert te combineren met een bezoek aan het Kasteel en een rondleiding door de tuinen. De VVV's maken er reclame voor, en we hopen dat het bezoekersaantal daardoor zal toenemen. De kosten van zo'n 'arrangement' zijn ongeveer 25% lager dan van de 'reguliere concerten'. Bovendien zijn koffie en rondgang door huis en tuin inbegrepen. Maakt U ook dit gerust bekend aan niet-donateurs!

Tenslotte ontvangen we de laatste jaren stevast de Daniël Masterclass. Velen van U zullen het Daniël Strijkkwartet kennen. Maar velen waarschijnlijk ook niet.

Want deze uitnemende groep strijkers is in de Verenigde Staten bekender (als het Daniël String Quartet), dan in ons eigen land. Elke zomer organiseert het Daniël Kwartet rondom Slot Zeist een 'masterclass' voor veelbelovende conservatoriumstudenten viool, altviool en cello uit binnen- en buitenland. Ik kan U dit muzikale evenement vlak in de buurt van harte aanbevelen. De lessen voor de studenten zijn voor publiek toegankelijk.

Daarnaast musiceert het Daniël Kwartet zelf, al of niet samen met gerenommeerde gastmusici (in 1995 bijvoorbeeld Eliane Rodrigues, piano), en treden de studenten op. Aan het eind van de veertiendaagse cursus gaan de docenten met hun studenten op toernee, en in dat kader wordt Amerongen aangedaan. Meestal op de laatste zaterdag in augustus. Hebben we wat weinig publiek bij het koffieconcert de belangstelling voor de Daniël-studenten is hartverwarmend.

Deze keer heb ik de trits jeugd - muziek - Kasteel de revue laten passeren. Een volgende keer hoop ik U eens mee te nemen in de muziektraditie van ons Kasteel Amerongen, want daarover is óók het nodige te melden. Het vormt bovendien een belangrijke inspiratiebron voor de muziek commissies door de jaren heen. Want muziek, voor de bewoners en hun intimi wel te verstaan, heeft al sinds eeuwen op de Bovengalerij geklonken.

Namens de Muziek Commissie,

B.W. Knol

* * *

DE MONUMENTENWACHT

Een persoonlijk verhaal

Inleiding

Met een zekere regelmaat zien we 't autobusje het kasteelterrein oprijden. Twee mannen stappen uit. Alvorens zij aan het werk gaan, duiken ze achterin de bus: ze zoeken in dit 'heiligdom' hun gereedschap voor straks. Het is een bekend beeld voor de medewerkers en vrijwilligers op Kasteel Amerongen; in de wandelgangen worden deze mensen wel aangeduid als 'de Dakwacht'. Officieel horen de mannen bij de Provinciale Monumentenwacht Utrecht.

Die bus, met de zo netjes ingerichte werkplaats, prikkelde onze nieuwsgierigheid. Voor het Bulletin wilden we graag wat meer weten over het 'hoe en waarom' van de Monumentenwacht.

Ik ging op zoek naar het begin van de draad: de Stichting Monumentenwacht Nederland. Het lukte vrij snel dat punt te vinden in de persoon van architect Walter Kramer. Hij heeft uitgebreid willen vertellen hoe het begonnen is, want...."nú heeft elke provincie een eigen Monumentenwacht en het gehele land is samengebundeld in een Stichting Federatie Monumentenwacht Nederland".

Het begin: alleen maar een idee

Er is veel tijd voorafgegaan voordat deze instelling zo'n doordachte opzet had als op dit ogenblik. "Het is vooral ook een persoonlijk verhaal", vertelt de heer Kramer. "Het idee is me ingegeven toen ik in 1966/'67 als architect bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, in rayon Brabant, een rapport heb gemaakt over de Kempische torens." "Een grote groep losstaande torens in de Kempen", verduidelijkt hij.

Kramer: "Na de Tweede Wereldoorlog zijn die torens met heel veel geld hersteld. In dat rapport heb ik mijn verwondering uitgesproken. Er was subsidie van de overheid en er gold een subsidievoorwaarde. Die voorwaarde stamde al uit oktober 1939 en daarin werd gesteld: * ...het pand moet in de staat blijven waarin het door de herstelling is gebracht ...*."

Kramer noemt dat een "vèr-gaande voorwaarde". Tienduizenden mensen hebben de voorwaarden geaccepteerd en op geen

enkele wijze is er ooit contrôle geweest op naleving. Deze stand van zaken hield zijn gedachten in hoge mate bezig. Zodanig, dat het allerlei soorten vragen opriep, zoals deze: "waarom curatief en niet preventief te werk gaan?". Hem leek het veel interessanter om het proces om te draaien, om snel te reageren bij vermeende ongerechtigheden of schade. Ja, zelfs bij iets wat maar mógelijk lijkt op schade.

Heel behoedzaam krijgen de ideeën vorm.

De eerste Provinciale Monumentenwacht

Een versnelling van het proces kwam mogelijkerwijs ook voort uit het feit dat in de zeventiger-jaren een terugval in subsidies ontstond. De invloed daarvan op restauraties was duidelijk merkbaar; het nare gevolg van dat was een enorme terugval in vakmanschap.

Na 1971 was Kramer als rayon-architect aangesteld in de provincie Friesland. Nogmaals benadrukt hij: "Ik had nog steeds mijn twijfels. Er klopte iets niet!". Het resultaat was dat de onzekerheid werkte als een aansporing: de woorden werden omgezet in daden. Dit alles leidde tot een samenwerking met de heer Y. Schakel uit Friesland. De heren bedachten een werkvorm en een opzet, waardoor de Stichting Monumentenwacht Nederland kon ontstaan op 23 februari 1973. "Een maand later, op 23 maart 1973, volgde de oprichting van de monumentenwachten in Friesland en Groningen, in het bijzijn van - toen nog - staatssecretaris Vonhoff van CRM", zegt de heer Kramer tevreden.

Al snel volgde Utrecht - óók in 1973 - en in een mum van tijd "...hadden we alle provincies op een rij; hoewel, Limburg kwam er wat later bij." De heer Kramer constateert met plezier dat er nog een gestage groei in zit. De Monumentenwacht is springlevend.

Er wordt mij uitgelegd dat de Stichting Monumentenwacht Nederland een vanzelfsprekend voortvloeijsel is uit de samenbundeling van de Provinciale Monumentenwachten: "hier worden dezelfde procedures gevolgd; hier worden de lijnen bij elkaar gehouden". Hoewel hij nu niet meer rechtstreeks ermee te maken heeft, blijft de heer Kramer zeer betrokken en doet met enthousiasme zijn verhaal. Hij mag zich met trots ere-voorzitter noemen van de Stichting.

<< Halsbrekende toeren
door de
Monumentenwacht

Kwetsbare onderdelen>>
van een gebouw
vragen om
geregeld aandacht

De bestuursvorm

De eerste nieuwe Monumentenwachtbus werd met hulp van het Prins Bernhard Fonds aangeschaft. Alle provincies bezitten nu meerdere autobussen, die uiteindelijk allemaal gefinancierd zijn door dit Fonds. De bussen moeten we zien als een soort rijdende gereedschapskist, waarmee de mensen van gebouw naar gebouw rijden.

"Als bestuursvorm is er per provincie gekozen voor een bestuur en een of meerdere bussen, met een bemanning van twee mensen per bus. Deze formule kon indertijd nog niet gehanteerd worden in de provincie Noord-Holland. Gedurende het eerste jaar werden zij geholpen door 'Utrecht'." Veel vragen hoef ik niet te stellen; geboeid blijf ik luisteren.

"Op dit ogenblik tellen we 76 monumentenwachters", licht Kramer toe. "Deze mensen zijn 'schapen met vijf poten'. De Monumentenwacht Gelderland, bijvoorbeeld, organiseerde een cursus 'bergbeklimmen' voor zijn medewerkers. Er liggen daar nogal wat kastelen in het water."

Monumentenwachters - het woord komt [nog] niet voor in het nieuwe 'Groene Boekje' - komen meestal uit de aannemerswereld. Kramer: "Indertijd is besloten dat het arbeidsloon voor 50 procent van het Ministerie van CRM zou komen en dat het restant aangevuld zou worden uit de opbrengsten van abonnementen, schenkingen of donaties".

Wanneer het op prioriteiten stellen aankomt, dan wordt aan een rijksmonument eerder voorrang gegeven dan aan een gemeentelijk monument.

"Onze aandacht", zegt de heer Kramer, "richt zich primair op kwetsbare gebouwen zoals kastelen, kerken en molens. Op de tweede plaats komen pas de woonhuizen."

Jubileum

"In 1998 bestaat de basis-organisatie 25 jaar", onthult de oprichter. "We willen aan dit feit - vooral internationaal - wat meer aandacht geven. Het aardige is dat het buitenland, zoals België, Duitsland en zelfs Canada, geïnteresseerd is in onze opzet en denkwijze."

Het credo 'vroegtijdige constatering voorkomt erger', bevordert een wisselwerking. "Curatief verdwijnt, preventieve zorg heeft de toekomst", voorspelt Kramer optimistisch.

Aan het eind van het gesprek blijkt het dorp Amerongen geen onbekende voor de heer Kramer te zijn. Zijn voetstappen liggen vooral in en om de Andrieskerk; als architect was hij betrokken bij de laatste restauratie. "Vanaf het hoogste punt op de kerktoren is er zo'n prachtig uitzicht op Kasteel Amerongen", herinnert hij zich.

H.F. Rotgans - van Blerkom

Nawoord

In één van de volgende Bulletins zal de Provinciale Monumentenwacht Utrecht aan het woord zijn, en dan in het bijzonder toegespitst op Kasteel Amerongen.

vanaf de hoogste torentrens... foto: G. Schellevis.

DE OPHAALBRUG

Een vreemde vogel signaleerd.

In het vorige bulletin heb ik U over de vorderingen van de nieuwe brug verteld.

Helaas is in dat stukje een vreemd "vogeltje" geslopen. Ik heb geschreven over "Zandvinken" die vervaardigd worden door pupillen van de Rijksinrichting voor Jongens, "Overberg" te Overberg.

Deze Zandvinken zijn niet zo sterk om een brug te dragen; de juiste benaming moet zijn: "Standvinken".

Voor dit misverstand mijn excuus.

Thom Gerlings

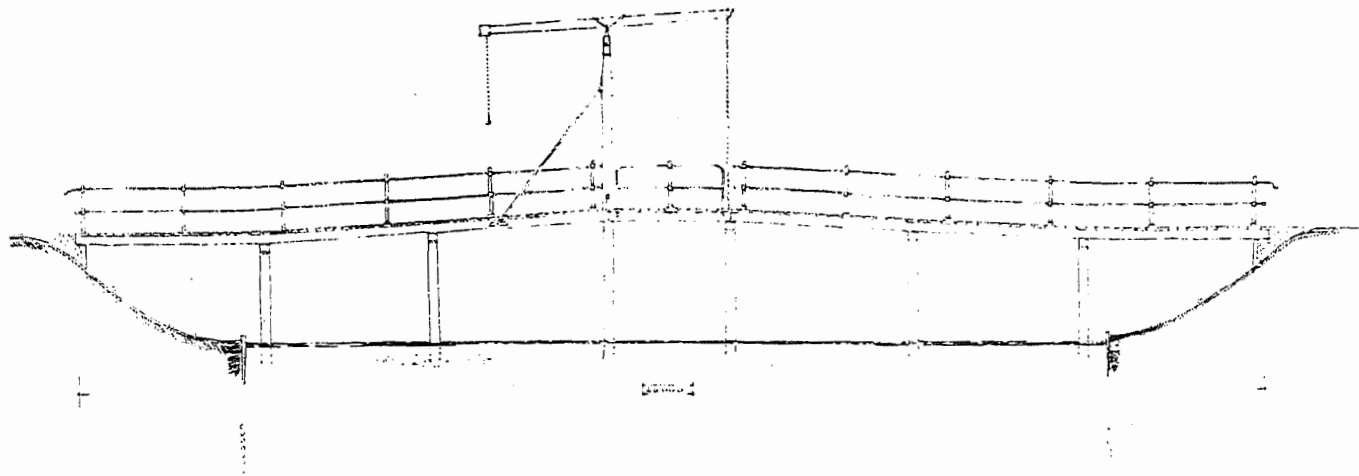
In de tuin

Zo zag de brug er vroeger uit..., een fraai geheel tussen het weelderige groen.

En hoe gaat het nu verder?

Over het plaatsen van de nieuwe brug zijn de besprekingen nog in volle gang. Er wordt naar gestreefd de brug nog dit seizoen helemaal klaar te krijgen, zodat deze verbinding van de beide walkanten weer opgenomen kan worden in de wandelroute door de tuinen.

Ook mij past het boetekleed. In mijn enthousiasme plaatste ik vorige maal het 'ruwe schetsje' van de brug. Tekentechnisch klopte dat helemaal niet! Gelukkig vindt U hiernaast een correcte versie. H.F. Rotgans - v.B.

IN MEMORIAM

In december ontvingen we het droeve bericht dat Mevrouw M.G. Purnhage - Hillenius, voor ons Margreet, was overleden.

Mevrouw Purnhage was vrijwilligster van het eerste uur in de winkel. Zeer betrokken bij het Kasteel, was ze en ook de concerten werden door haar en haar man veel bezocht. Mevrouw Purnhage was al lange tijd ziek. Na haar operatie kon zij niet meer in de winkel helpen, maar we hielden contact en we waren vol bewondering hoe zij en haar Otto verder gingen.

Margreet beschouwde de laatste jaren als een cadeautje. Het doet verdriet dat ze er niet langer van heeft mogen genieten.

Namens de winkelcommissie,
W. van der Sleen

EVENEMENTEN AGENDA

13/4	Open Kasteeldeuren voor inwoners van Amerongen van 13.00 - 17.00 uur		
27/4	Huisconcert - zie het programma op blz. 23		
29/4	Open tuin voor nieuwe vrijwilligers		
18/5	Huisconcert	"	"
26/5, 27/5	Pinksteren: Berenfestival		
1/6	Huisconcert	"	"
16/6	Koffieconcert	"	"
29/6	Jazz at the Castle	"	"
31/8	Daniël Masterclass	"	"
21/9	Donateurs-middag		
? /9	Antiekbeurs in het Koetshuis		

COLOFON

Bulletin Kasteel Amerongen

Uitgave: Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

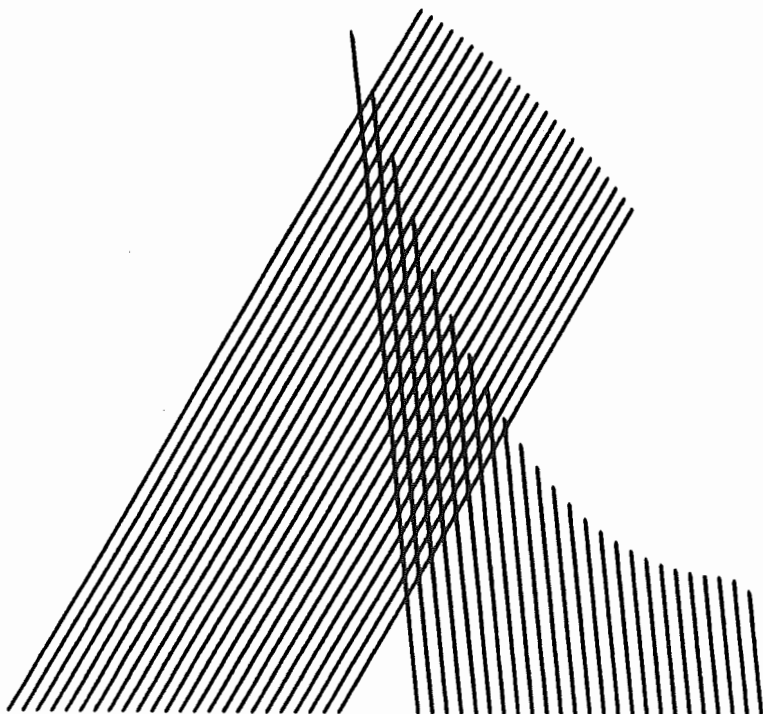
Kasteel Amerongen, Drotestraat 20, 3958 BK Amerongen
tel. 0343 - 454212

Kasteel open: 1 april - 1 november
dinsdag t/m vrijdag 10 - 17 uur
za-, zon- en feestdagen 13 - 17 uur
's maandags gesloten

Redactie: A.M. van Heijst
B.E.O. van der Laan
H.F. Rotgans - van Blerkom

ISSN: 1382-8916

Druk: Offset, Print '81, Doorn

EVERT SNEL

PIANO'S - VLEUGELS
WERKHOVEN

TELEFOON 0343-551741 / 551577 FAX 0343-552059
BRINK 10 / 3985 SB WERKHOVEN
INKOOP, VERKOOP, VERHUUR / RESTAURATIE,
STEMMEN, ONDERHOUD / CONCERTSERVICE

INSTALLATIEBEDRIJF
MEIJER B.V.
AMERONGEN

elektrotechnisch installatiebureau * gas- en waterfitter *
lood-, zink- en dakwerk * centrale verwarming * ventilatie *
sanitair

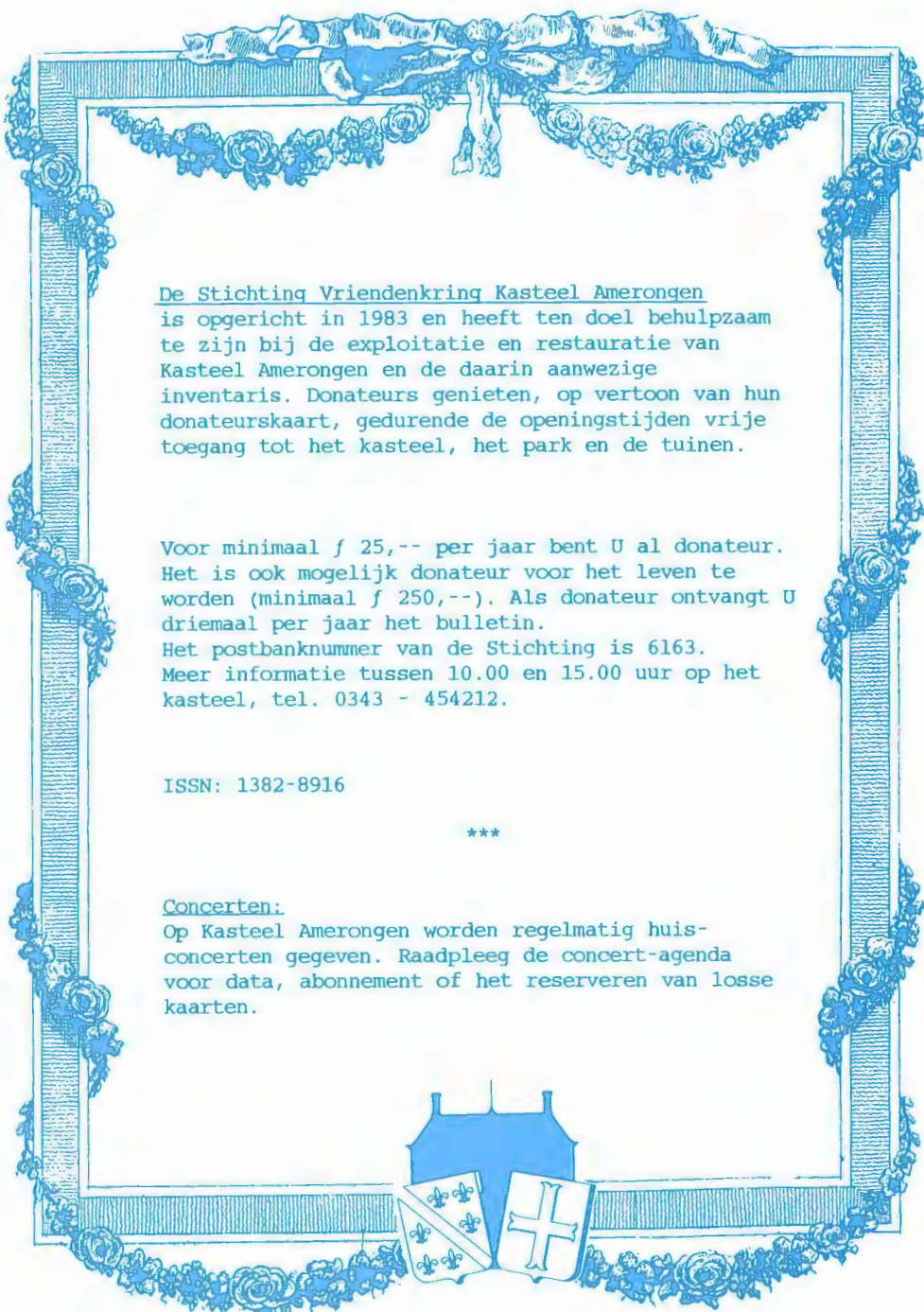
OVERSTRAAT 11 - TEL. 0343 - 451233

Aannemersbedrijf

M. Kleinveld en Zn. B.V.

Rijnstraat 1
3958 BE Amerongen
tel.: 0343 - 451756
454208

Ook voor hout- en plaatmateriaal

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen
is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam
te zijn bij de exploitatie en restauratie van
Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige
inventaris. Donateurs genieten, op vertoon van hun
donateurskaart, gedurende de openingstijden vrije
toegang tot het kasteel, het park en de tuinen.

Voor minimaal f 25,-- per jaar bent U al donateur.
Het is ook mogelijk donateur voor het leven te
worden (minimaal f 250,--). Als donateur ontvangt U
driemaal per jaar het bulletin.
Het postbanknummer van de Stichting is 6163.
Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op het
kasteel, tel. 0343 - 454212.

ISSN: 1382-8916

***

Concerten:

Op Kasteel Amerongen worden regelmatig huis-
concerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda
voor data, abonnement of het reserveren van losse
kaarten.

